

به نام خدا

نوروز و مهرگان در شعر فارسی

(سبکهای خراسانی و عراقی)

به همراه پژوهشی تاریخی

علی ربیخ

انتشارات گیوا

سرشناسه :	نوربخش، علی، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور :	نوروز و مهرگان در شعر فارسی (سیکهای خراسانی و عراقی) به همراه پژوهشی تاریخی / علی نوربخش.
مشخصات نشر :	تهران: گیوا؛ باشگاه پژوهشهای علمی ساداکو، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری :	۱۲۶ص
شابک :	978-600-451-157-5
وضعیت فهرست نویسی :	فیا
موضوع :	نوروز - شعر
موضوع :	نوروز در ادبیات
رده بندی کنگره :	۱۳۹۶ ۹ن/۱ PIR۴۰۵۳
رده بندی دیویی :	۰۰۸۳۳/۱۵۸
شماره کتابشناسی ملی :	۴۶۹۳۵۰۱

عنوان کتاب :	نوروز و مهرگان در شعر فارسی (سیکهای خراسانی و عراقی) به همراه پژوهشی تاریخی
تالیف و گردآوری :	علی نوربخش
ناشر :	انتشارات گیوا
همکار ناشر :	باشگاه پژوهشهای علمی ساداکو
مدیر اجرایی :	روح الله تقی نژاد
ناظر فنی :	سیده محبوبه حسینی
طراح جلد و صفحه آرا :	آدینه کبرایی
سال و نوبت چاپ :	۱۳۹۶ / اول
شمارگان :	۱۰۰۰
شابک :	۹۷۸-۶۰۰-۴۵۱-۱۵۷-۵
قیمت :	۱۲۰.۰۰۰ ریال
تلفن :	۰۲۱-۶۶۱۲۳۸۸۰
تارنما :	www.sadako.ir www.givabook.ir

فهرست مطالب

گفتار اول: نوروز

۱۳	نوروز جمشیدی:
۱۴	فردوسی:
۱۵	۱- زمان نوروز
۱۷	۱- آزاد کردن زندانیان:
۱۸	۲- هدیه ی نوروزی:
۲۱	۳- سیر نوروزی:
۲۲	۴- خوان نوروز:
۲۳	ریشه یابی سنت سین:
۲۴	هفت خوراکی یاسب:
۲۵	۵- خطبه خوانی:
۲۶	۶- بارعام:
۲۶	۷- موسیقی نوروزی:
۲۷	۸- نوروز بزرگ:
۲۸	۹- عمو نوروز:
۲۹	حافظ:
۲۹	۱- آباد نوروزی:
۳۱	۲- نوروز جلالی:
۳۲	خاقانی:
۳۳	ناصر خسرو:
۳۴	حمدالله مستوفی:
۳۵	سعدی:
۳۶	مسعود سعد:
۴۱	انوری:
۴۱	منوچهری:
۵۸	امیر خسرو دهلوی:
۵۹	پیشینه ی نوروز درطول تاریخ:
۵۹	۱- نوروز پیش از اسلام:
۶۱	نوروز در دستگاه هخامنشیان:

۶۳	 نوروز در زمان ساسانیان :
۶۶	 ۲-نوروز در اسلام :
۶۸	 علل گسترش نوروز در اسلام:
۷۱	 حدیث امام صادق به معلی بن خنیس :
۷۲	 در اعمال نوروز در اسلام:

گفتار دوم: مهرگان

۷۷	 رودکی
۸۰	 فردوسی
۸۲	 زمان مهرگان:
۸۳	 فریدون و فره ايراني :
۸۴	 فر چیست :
۸۴	 انگیزه‌های پیدایش مهرگان
۸۸	 فرخی
۹۵	 منوچهری
۱۰۱	 مسعود سعد :
۱۰۳	 ۱-تیرماه آغاز باییز:
۱۰۵	 فخرالدین عراقی :
۱۰۷	 خاقانی:
۱۰۸	 ازرقی هروی:
۱۰۸	 مهر و مهرپرستی
۱۱۲	 رواج مهرپرستی در غرب
۱۱۳	 رسوم مهری
۱۱۳	 ۱-می خوارگی
۱۱۴	 خرابات
۱۱۵	 ۲-رسیدن به آتش پاک:
۱۱۷	 مهرگان پیش از اسلام
۱۲۰	 مهرگان در دوران اسلامی
۱۲۳	 فهرست منابع و مآخذ

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ / قسم به قلم و آنچه می نویسد... (قلم/۱)

قلم و نوشتن، آنقدر مقدس است که خدا به آن سوگند یاد می کند... و او را سپاسگزاریم که در خیل اهل قلم هستیم و با کسانی حشر و نشر داریم که در پیشگاه او تعالی مقدس و قابل احترام اند... بزرگ ترین تحولات اجتماعی، اخلاقی، سیاسی و... در جوامع بشری در گرو قلم و نحوه ی نوشتن اهل قلم است، نویسنده می نویسد تا مخاطب بخواند لذا هر صاحب قلمی باید منتهای دقت را داشته باشد که چه می نویسد و مخاطبش کیست و نیاز او چیست...

از ارکان مهم نوشتن و سخن، هنجارشناسی و تعهد و پایبندی به اصول و ریشه های آن هنجارهاست. هنجارهایی که در بندهای قیدی جز انسانیت و خدمت برای اعتلای آن نباشد. بنابراین، نویسنده و شاعر متعهد، کسی است که قدش را در خدمت ارزش ها و هنجارهای انسانی قرار دهد و برای هیچ مصلحتی از ارزش های اثرش نگاهداری نکند.

مجموعه ی پیش روی شما، اثری است که ارزش های انسانی است که نگارنده (علی نوربخش) به نگارش آن پرداخته است. فلسفه ی نامگذاری بخش های کتاب بر اساس... گوارای وجودتان.

در پایان انتشارات گیوا این افتخار را دارد که برای حمایت از دانشجویان و اساتید و تقویت رزومه علمی و پژوهشی آنان به چاپ کتاب از پایان نامه و رساله و مجموعه مقالات این عزیزان بپردازد و همچنین برای حمایت از دیگر اهالی قلم - علی الخصوص نویسندگان - سالانه برگزارکننده ی مسابقات ادبی در تلگرام، اینستاگرام و سایت انتشارات است و برای حمایت از این عزیزان کوتاهی نخواهد کرد.

محمّد صدیق سپهری نیا

مدیر مسئول انتشارات گیوا

نوروز و مهرگان دو جشن بزرگ ایرانی، یکی در اعتدال بهاری و دیگری در اعتدال خرفی. یکی بیانگر پایان سرمای زمستان و دیگری یادآور پایان تابستان بزرگ. هردو با وجوه مشترک فراوانی نشان از عظمت و قداست تاریخ ملی ایران در اعصار گذشته دارد. هر کدام در منطقه‌ای آب و هوایی خاصی شروع سالی را فریاد می‌زدند. یکی یادونام خود را فدای ماندگاری اصالت فرهنگش کرد و با ائتلاف با دیگری مانع از سقوط پیشینه‌های فرهنگی ایران در روزش طوفانهای ناملايمات.

نوروز، ساره و چکیده آداب و رسوم تمام اعیاد ایرانی است که در دامن پرمهر و عطوفت اسلام و بالالایه‌های مادران اکابر و پسران روش یافت و از دست ستمهای اعراب نجات.

نوروز بزرگترین جشن ملی ایرانیان است. جشن رستاخیز طبیعت و تجدید زندگی است. جشن حرکت و جنبش و تکاپو و آزار است. در ایران جشن ویژه‌ای اهورا مزدا است. نخستین روز هر ماه اورمزد نام دارد و آفرینش جهان در آن روز واقع می‌شود. پس از رستاخیز مردگان و مردن بدان جهان نو می‌شود.

نوروز نخستین روز سال در تقویم ایرانی است؛ یعنی یکم فروردین ماه. این روز با لحظه‌ای تحویل سال فرق دارد. این جشن همواره از اعصار کهن و پیش اوستایی برقرار بوده و همچنان نیز عظمت و گستردگی خود را حفظ کرده است. تغییراتی است که در عوض رسوم تازه‌ای نیز با گذشت زمان و متناسب با نیازهای فرهنگی جامعه بدان اضافه شده است. در زمان حکومت‌های مختلف و ادوار گوناگون پیش از اسلام این جشن شکوهی خاص داشت و در بارهای حکومتی با عظمت بر پا می‌شد، رسوم آن رایج بود.

پس از اسلام ابتدا این جشن و عموماً جشن‌های ایرانی مورد بی‌مهری و بی‌توجهی قرار گرفت و بدان‌ها تاخت و تاز شد چنانکه از کتب تاریخی گوناگون می‌توان این مسأله را درک کرد. اما ایرانیان - بخصوص شعوبه برای حفظ میراث فرهنگی خود به هر ترفندی روی آورده و با جان و دل از آن پاسداری کردند. گرچه همه‌ی مخالفت‌های اسلام هم نه ناروا بود و نه اینکه می‌تواند امری راستین باشد. ادبیات و تاریخ تحول زبان فارسی و خاصه شعر که باز مانده از یادگار آیین‌های دیرین سرزمین‌های ایرانی است محل شناخت رسوم نوروزی می‌باشد. نوروز چنانکه در بخش تاریخی همین

کتاب آمده است توانست درگیر و دار هجوم فرهنگ مسلط و مسخر اسلام به ایران خود را با حمایت‌های بی دریغ ایرانیان در دل اعراب جای داده و رسوخ بی نظیری داشته باشد چنانکه داغ آن تا کنون بر پیشانی فرهنگ اسلام ایرانی منقوش است.

در یک سنجش چند دهه قبل در مرکز هنر و ادب فارسی از سوی استادان دانشگاه تهران (دکتر صفا ، دکتر فروزانفر ، نائل خانلری ، زرین کوب ، نفیسی و دیگران) اعلام شد که بیشترین بخش ادبیات ما را در حوزه ی شعر ، آثار و میراث آیین‌های نوروز و بهار ساخته اند . آنگونه که از نام این کتاب برمی آید باید تمام یا اقل قسمت عمده ای از اشعار ادوار مختلف شعر فارسی را که به گونه ای در رابطه با نوروز ، بشود در این مجموعه ذکر می کردیم ، اما گستردگی بیش از حد این موضوع ما را بر آن داشت تا به اشعار یک خراسانی و عراقی بسنده کنیم . گردآوری اشعار مربوط به نوروز از دیوانهای شعری شاعران فارسی بدین هیچ ترغیبی خود مستلزم صرف ماه‌ها وقت می‌باشد . وانگهی نه در یک مجموعه بلکه یک مثنوی با هزاران کافیه

هم اکنون در نقاط مختلف ایران مردم به پیشباز نوروز به شادی می‌پردازند . برخی از خلفا مانند مأمون عباسی و برخی از امیران ترک چرن مسعود غزنوی ، با ترویج و برگزاری جشن نوروز می‌کوشیدند خشم مردم را فرو نشانند . به رسمیت شناختن رسوم ملی آریایی‌ها میان خود و پارسیان پیوندهای فرهنگی ایجاد کنند .

نام نوروز همواره عجین با بهار است و پیوندی ناگسستنی میان آنها برقرار در ارتباط با این جشن بزرگ ایرانی و شاید عمومی ترین و گسترده ترین عید جهان است . در این لحظه حوزه جغرافیایی ، بدون اغراق باید گفت که خوش نام ترین و خوش نشین ترین جشن طبیعت دنیاست و بس .

خواهیم که پشتیبان کشور تو باشیم ما نمی‌خواهیم از کشور تو جدا شویم ، نمی‌خواهیم از خانه ی خود جدا شویم مباد جز این ای مهر نیرومند (اوستا ، بند ۷۵)

مهرگان بی شک پس از نوروز دومین جشن بزرگی است که ایرانیان همواره آن را برگزار می‌کرده اند و بیشتر آداب و رسوم آن با نوروز شباهت داشته است . مراسم و آداب پیش از این جشن نیز افروختن آتش برای راندن ارواح خبیثه ، و شیطانی و نیز دود کردن اسفند و کندر و صمغ و گیاهان ویژه برای سلامتی و تندرستی بوده است .

همانگونه که نوروز آغاز تابستان بزرگ است و بهار، مهرگان در تقابل آن آغاز زمستان است. یعنی شروع هر کدام آغاز یکی از دو فصل بزرگ سال. در شعر فارسی نیز مهرگان بیشتر با خزان همراه است و در توصیف خزان به مهرگان اشاره هایی شده است. مهرگان دو هزار و پنجاه سال از نوروز تازه تر است. جمشید یک هزار و پنجاه سال حکومت کرد و ضحاک هزار سال و پس از آن فریدون به پادشاهی رسید. این جشن نیز مانند نوروز پس از اسلام مورد بی توجهی قرار گرفت. این جشن به باور مندان دین و آیین کهن " میترا / مهر " تعلق دارد و با جشن های کشاورزی روستا نشینان و کشاورزان ایرانی پیوند فراوانی داشته است. یکی از کهن ترین جشن ها و گرد همایی های ایرانیان و هندوایان است که در ستایش و نیایش مهر برگزار می شود. در مورد پیدایش مهرگان در نوشته های شعر رنثر یکسان نویسی خاصی وجود دارد و اغلب به پیدایش آن به وسیله ی فریدون اشاره شده است. مهرگان در آغاز ماه مهر و فصل پاییز برگزار می شده است. مردمان در این روز با جامه های ارغوانی جمع می شده اند.

در هر ماه سال یک روز نام ماه و روز یکی می شد مردم این روز را جشن می گرفتند و در آن طی مراسمی به تقدیس نام اهورا مزدا می پرداختند. از مهمترین جشن های ماهانه می توان مهرگان را نام برد که در سراسر امپراطوری مرسوم و مربوط به آن با شکوه تمام برگزار می شد و مهم ترین شکوه ترین جشن های ماهانه بود. البته جشن های ماهانه دیگری نیز - دوازده تا - وجود داشته اند که چون در شعر فارسی اثری از آنها یافت نمی شود، ذکر آن ها پرداخته نشد جشن هایی چون تیرگان، خردادگان، آذرگان و ...

اگر نوروز و بهار نیمی از ادبیات ما را در بر گرفته مهرگان، خرداد نیز سهمی کمتر از آن در شعر ندارند و پایاپای آن ها اوراق شعر را رقم زده اند.

این کتاب در دو بخش جداگانه زیر عنوان های نوروز و مهرگان تالیف شده است. باهمه ی تاکید برای استناد به نمونه های شعری شده است گاهی اوقات کمبود اطلاعات استخراجی از اشعار باعث شده است تا به منابع تاریخی نیز رجوع شود و به عنوان متمم و مکمل از آنها استفاده شود، علاوه بر این در پایان نمونه های شعر قسمتی نیز بنام پژوهش تاریخی در ادوار مختلف در زمینه سابقه ی نوروز ارائه شده است.

اگرچه در این باره تحقیقات و تالیفات گوناگونی صورت گرفته است اما آنچه در این مجموعه تازگی دارد استخراج آداب و رسوم نوروزی از بلای اشعاری است که به عنوانها و مناسبت های اهداف

ومقاصدمختلف از جمله مدح و هدیه به دربارها عرضه می شده است. و به نوعی شیوه و سبک زندگی اجتماعی آن عصر از خلال آنها نمایان می گردد. از سوی دیگر در پایان هر نمونه شعر ذکر شده توضیحات خاص تاریخی و فرهنگی نیز ارائه گردیده است؛ یعنی: تلفیق شعر و تاریخ.

www.ketab.ir